

functioning of society at a particular stage of its development. This area may partly go beyond the boundaries of the most effective legal regulation. The area of the current regulation - an array of social relations that is regulated by law, covered by current legislation. It can coincide or partly coincide with the area of the most effective regulation.

This approach allows to specify the concept of legal regulation on the basis of determining its essential boundaries factories, organize, coordinate different definitions of areas of legal regulation, to expand their classification.

Key words: areas of legal regulation, limits of legal regulation, boundaries of legal regulation.

УДК 340.1

М. С. БУЛКАТ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИРОДИ СУДОВОЇ ВЛАДИ (ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ)

Представлено результати наукового аналізу з окремих питань розуміння теоретико-правової природи та сутності судової влади. Для розуміння правової природи судової влади визначено семантичні значення терміну «влада», смислові значення поняття влади у різних наукових сферах, а також концепції взаємодії видів державної влади та загальнотеоретичні особливості становлення судової влади. Останні включають тенецу історичних трансформацій судової влади з урахуванням ментальних, релігійних, геополітичних та інших особливостей країн та громадянського суспільства; історіографічний розвиток уявлень про природу судової влади; еволюцію

© *БУЛКАТ Марина Сергіївна* – кандидат юридичних наук, заступник начальника управління юридичного забезпечення суду – начальник юридичного відділу Вищого спеціалізованого суду України розгляду цивільних і кримінальних справ

нормативного регулювання судової влади та нормативність судових актів.

Ключові слова: природа судової влади, семантичне значення, смислове значення, взаємодія видів державної влади, загальнотеоретичні особливості судової влади.

Булкат М. С. Некоторые вопросы природы судебной власти (теоретико-правовой контекст)

Представлены результаты научного анализа отдельных вопросов теоретико-правовой природы и сущности судебной власти. Для понимания природы судебной власти определены семантические значения термина «власть», смысловые значения понятия «власть» в разных научных сферах, а также концепции взаимодействия видов государственной власти и общетеоретические особенности становления судебной власти. Последние включают генезис исторических трансформаций судебной власти с учетом ментальных, религиозных, геополитических и других особенностей стран и гражданского общества; историографическое развитие представлений о природе судебной власти; эволюцию нормативного регулювання судебной власти и нормативность судебных актов.

Ключевые слова: природа судебной власти, семантическое значение, смысловое значение, взаимодействие видов государственной власти, общетеоретические особенности судебной власти.

Bulkat Maryna. Some issues of a nature of the judicial power (theoretical and legal context)

This article presents the results of a scientific analysis on the specific issues of understanding a theoretical and legal nature and essence of the judicial power. Among the basics of understanding a legal nature of the judicial power there are defined semantic meanings or usage of a term «power», semantic meaning of power in various scientific fields, the concept of interaction of different state powers and general theoretical peculiarities of the judicial power establishment. The latest ones include a genesis of historical transformations of the judicial power taking into

account mental, religious, geographical and other characteristics of societies and their countries; historiographical development of concepts and ideas about the judicial power; the evolution of normative regulation of the judicial power and normalization of judicial acts.

Key words: *nature of the judicial power, semantic value, interaction of different state powers, general theoretic features of the judicial power.*

Судова влада є специфічною категорією, яка знаходиться на межі вивчення багатьох наукових галузей, зокрема правничих наук (конституційної, цивільної, кримінальної, адміністративної, господарської, міжнародної), філософії права, соціології права, політології, історії тощо. Безумовно, концепція судової влади, як основа розробки відповідних питань на галузевому рівні, знаходиться в межах дослідження теорії держави і права.

Як відомо, еволюція розуміння питання щодо природи та сутності судової влади відбувалась із урахуванням досвіду становлення різних держав та громадянського суспільства в них, із розвитком наукової думки. Відповідні еволюційні процеси можна розкрити через призму теоретико-правових прийомів та досліджень.

Так, першоосновою розуміння природи та сутності судової влади, як основи досліджуваного поняття, є семантичні значення вживання терміну «влада» у світовій мовній практиці. Звернемося до категоріально-понятійного апарату.

Для цього, у першу чергу, варто опрацювати довідкову наукову літературу. Згідно з «Етимологічним словником української мови» слово «влада» є запозиченим з чеської або польської мови та відоме з 16 – 17 століть¹, суть його полягає в можливості керувати, розпоряджатися чимось або кимось.

У німецькій мові слово «macht» одночасно означає «влада» і «сила» і походить від готського кореня «magen» (vermögen), що значить «мати змогу».

Англійське «power» одними зі значень теж має «влада» й «сила» і походить від французького «pouvoir», яке, у свою чергу, походить від латинських слів «potestas» і «potentia», що означають «здатність»

(обидва вони утворені від дієслова «potere» – «бути здатним»). Для римлян слово «potentia» означало здатність чи спроможність однієї особи або речі впливати на іншу. Слово «potestas», яке мало більш вузький політичний зміст, означало особливі можливості, що їх набували люди, спілкуючись і діючи спільно².

Враховуючи зазначене слід зауважити, що судова влада також «санкціонована» та забезпечується потенційними можливостями тієї чи іншої держави, необхідними для її реалізації. Таким чином, можна констатувати етимологічну особливість входження семантичних характеристик поняття «влада», зокрема таких як «сила» та «змога (можливість)», до усіх похідних понять, включно із поняттям «судова влада».

Також визначальним для розуміння природи судової влади є смислові значення (контексти) «вихідного поняття» – влади. Слід зазначити, що у різних сферах наукового обігу склались смислові значення групи термінів, що відносяться до феномену влади. Найбільш поширеними є такі смислові значення поняття «влада»:

– авторитетний (впливовий) контекст влади. Зміст «впливу» у цьому розумінні полягає в здатності змінювати поведінку інших. Така взаємодія описується формулою: влада А над Б є здатність домогатися того, що Б ніколи не зробив би без впливу А. Прикладом такого смислового тлумачення є наукові погляди В. Даля³. Свідченням входження цього смислу влади до природи поняття «судова влада» є реалізація ним окремих функцій, додаткових за своєю природою, зокрема попереджувальних або профілактичних;

– силовий контекст влади, який трактує владу як панування і примушення до підкорення. Безумовно поняття «судова влада» ввібрало в себе це значення з позиції домінанти в суспільстві закону (правосуддя) та його реалізації (судової влади), санкціонованих державою;

– вольовий контекст влади, що ґрунтується на розумінні влади як здатності проводити свою волю наперекір опору. Яскравим прикладом саме такого трактування є наукові погляди Макса Вебера, який визначив владу як вірогідність того, що один діяч у суспільних взаєминах проявить свою власну волю всупереч опору інших⁴. Слід

значити, що характеристики такого тлумачення увійшли до спеціально-юридичного поняття судової влади через призму слідування букві закону, іноді всупереч іншим суспільним важелям;

– телеологічний контекст влади, відповідно до якого влада – це інструмент досягнення певної мети. У цьому контексті судова влада спрямована на встановлення загальносуспільних благ – Істини та верховенства Закону;

– інструменталістський контекст влади, що трактує владу як здатність до мобілізації ресурсів для досягнення певних цілей. Дійсно, державним механізмом створена окрема незалежна система органів судової влади, яка реалізує відповідні державні функції;

– конфліктний контекст, що зводить владу до позиції панування, пов'язаного із здатністю окремих груп чи індивідів контролювати розподілення суспільних цінностей. Під час тлумачення поняття «судова влада» мова йде, швидше, про певний вплив кон'юктур суспільства всередині країни та міжнародного співтовариства – ззовні на вектори розвитку судової влади, як реалізатора відповідних функцій в окремій державі;

– структуралістський контекст, що характеризує владу як особливі відносини між керівником і керованим⁵. Цей аспект тлумачення влади адаптований до поняття «судова влада» через призму існування комплексної вертикалі державних судових органів в межах цієї гілки влади. Натомість, враховуючи принцип незалежності суду під час реалізації судових функцій, здебільшого можна вести мову про методологічну співпрацю, ніж про типові відносини між керівником і керованим у вертикалі судової влади.

– поведінковий або біхевіористський контекст, згідно з яким влада є певним типом поведінки, заснованим на можливості зміни поведінки інших людей⁶. Це розуміння поняття влади слід вважати етапом розвитку суспільної свідомості, що залежить від подальших її трансформацій.

Таким чином, наведені результати аналізу розуміння та підходів до формування внутрішнього змісту поняття судової влади свідчать про «перехрещення» різних смислів та підходів до розуміння загаль-

нонаукового поняття влади, кожне з яких певною мірою є складовою концепції судової влади.

Ще однією з основ розуміння природи судової влади є взаємодія видів державної влади. Основи концепцій такої взаємодії містяться у класичних працях Арістотеля, Платона, Ш. Монтеस्क'є, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, А. Гамільтона, Дж. Медісона, І. Канта, Г. Гегеля. Слід відмітити, що існуючі концепції взаємодії видів державної влади дозволяють осмислити місце судової влади у державно-правовому механізмі певного історичного періоду або конкретної держави.

Узагальнюючи існуючі підходи до цього питання можна виокремити дві основні, по-суті альтернативні по відношенню одна до одної, доктрини поділу влади: 1) триланкового, тригілкового або трьохскладового поділу влади (законодавча, виконавча та судова влади повинні взаємно доповнювати, стримувати та контролювати одна одну) та 2) єдиної влади (мандат на здійснення тих чи інших функцій дає представницька влада, тобто виконавча та судова влада діють лише від імені влади, не будучи її суб'єктами)⁷. Теоретико-правовий аналіз зазначених розумінь судової влади здійснив В. В. Ладиченко, який одним з перших у вітчизняній науці в межах комплексного дослідження звернувся до специфіки концепції поділу влади. Науковець аргументовано обґрунтував доцільність подальшого розвитку доктрини поділу влади, сформульованої в працях Дж. Локка та Ш. Монтеस्क'є, в українській державницькій моделі.

Ще однією з основ розуміння природи та сутності судової влади є загальнотеоретичні особливості її становлення, функціонування та розвитку. Першочерговим аспектом цього питання є генеза еволюції судової влади із урахуванням ментальних, релігійних, геополітичних та інших особливостей країн та громадянського суспільства в них.

Континуум варіантів розвитку судової влади різних цивілізацій та їх держав надзвичайно великий. Крім того, наявні дослідження історико-правових віх становлення та призначення судової влади доводять, що остання є відображенням рівня розвитку кожного суспільства та держави.

Так, поступальний розвиток теорії судової влади від Давнього Єгипту до наших часів з урахуванням наступності державно-правової думки про судову владу, розвитку ідей про владний характер судової діяльності одним із перших у вітчизняній юридичній науці показав В. С. Смородинський. На основі дослідження генези розвитку судової влади та її призначення на різних етапах розвитку суспільства науковець обґрунтував визначення влади в сучасному демократичному суспільстві не як панування, а як суспільно корисний ефективний вплив уповноважених суб'єктів на свідомо уповноважуючих їх на такий вплив інших суб'єктів на основі спільних інтересів⁸. У цьому контексті В. С. Смородинський запропонував розуміння судової влади як вирішального впливу судової системи на підвладних суб'єктів, що має легальний, легітимний і правовий характер і здійснюється з метою захисту прав і свобод громадян або інших суспільних цінностей. Найважливішим елементом судової влади В. С. Смородинський вважає її легітимність (наявність позитивного сприйняття влади з боку підвладних).

Зазначене соціальне (суспільно-корисне) розуміння природи судової влади знайшло своє відображення у подальших розробках теоретико-правових понять, таких як законність і справедливість. Зокрема, у науковій праці В. В. Самохвалова⁹ сутнісні властивості законності згруповано у принципи законності; вимоги законності; способи зміцнення законності; ознаки, що характеризують зв'язок законності з іншими соціальними інститутами. Серед основних засобів підвищення рівня справедливості в сфері правореалізації науковець виокремив підвищення професійних знань юристів та рівня їх правової культури; неупередженість суб'єкта правозастосування; обґрунтованість та об'єктивність правових рішень; рівність всіх суб'єктів права перед законом; співрозмірність правопорушення і покарання; відповідність мети права і засобів її досягнення.

Розвиток зазначених теоретико-правових понять справедливості сприяє формуванню наукового розуміння природи судової влади та її концепції. Так, у дослідженні С. П. Погребняка обґрунтовано, що поняття «справедливе судочинство» має два аспекти: 1) матеріальна

справедливість, яка полягає в тому, що кожне судове рішення має бути справедливим по суті (тобто при вирішенні спірного питання повинні бути справедливо визначені права й обов'язки тих, хто звернувся до суду, або завдяки судовому рішенню має бути відновлена порушена справедливість); 2) процедурна справедливість, яка передбачає розгляд справи у суворій відповідності до певних судових процедур¹⁰.

Окремим питанням теоретико-правової концепції судової влади є розуміння юридичної природи її актів. Визначний вклад у розробку теоретико-правового питання нормативності актів судової влади здійснив С. В. Шевчук¹¹. Науковець обґрунтував теоретичні основи нормативності судових актів, здійснив дослідження розвитку актів судової влади упродовж усієї історії людства. Науковець дійшов висновку, що під час дослідження нормативної природи судових актів не слід обмежуватися тільки англо-саксонською правовою сім'єю, а нормативність цих актів не варто пов'язувати винятково із загальним та прецедентним правом. З-поміж історичних причин визнання нормативності актів судової влади С. В. Шевчук відокремив необхідність дотримання звичаїв, що визнавались у судових рішеннях; централізацію державної влади; ієрархічність судової системи та відкритість судочинства.

Перспективним напрямом розвитку наукового розуміння природи судової влади та формування її комплексної концепції є розробки з питань цілісного уявлення про поняття судового права. Так, С. В. Прилуцький здійснив дослідження судового права як окремої галузі права, що комплексно вивчає судову владу та правосуддя у їх системному зв'язку, організації та дії¹².

Насамкінець, слід зазначити, що окремим питанням у розумінні правової природи судової влади є її співвідношення із поняттям правосуддя. Визначний вклад у розробку цього питання здійснено В. С. Бігуном, Б. В. Малишевим, С. П. Погребняком, С. П. Рабіновичем, В. С. Смородинським¹³. Науковий аналіз підходів у працях зазначених науковців та подальше дослідження різних аспектів співвідношення судової влади та правосуддя є предметом наступних досліджень.

Отже, підсумовуючи викладене, можна дійти таких висновків:

1. Основою розуміння правової природи та сутності судової влади є семантичні значення або слововживання терміну «влада» у світовій мовній практиці. Так, семантичні характеристики поняття «влада», зокрема такі як «сила» та «змога (можливість)» у різних мовах світу, є першочерговою характеристикою природи поняття «судова влада».

2. Формування внутрішнього змісту поняття судової влади є квінтесенція різних смислів та підходів до розуміння загальнонаукового поняття влади, кожний з яких певною мірою є складовою природи судової влади.

3. Існуючі концепції взаємодії видів державної влади дозволяють осмислити місце судової влади у державно-правовому механізмі певного історичного періоду або конкретній державі.

4. Загальнотеоретичні особливості становлення судової влади включають генезу її історичних трансформацій із урахуванням ментальних, релігійних, геополітичних та інших особливостей країн та громадянського суспільства в них; історіографічний розвиток уявлень про природу судової влади; еволюцію нормативного регулювання та судових актів.

5. Суттєвою характеристикою правової природи судової влади є специфічне значення теоретико-правових понять та зміст відповідних принципів, що його формують (легітимність, законність, справедливість тощо).

1. *Етимологічний словник української мови* : в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – Т. 1: А – Г / укл.: Р. В. Болдирев та ін. – 1982. – С. 409 2. *Вільна енциклопедія*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0> 3. *Толковий словарь В. Даля*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vidahl.agava.ru/P021.HTM#3275> 4. *Вільна енциклопедія*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0> 5. *Юрій М. Ф.*

Політологія [Електронний ресурс] / М.Ф. Юрій. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/political_science/uriy_politologiya/part2/501.htm

6. Політологія : підручник / за заг. ред. Кремень В. Г., Горлача М. І. – Х., 2001. – 639 с.

7. Ладиченко В. В. Теоретико-правові засади поділу влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та юрид. наук : 12.00.01 / В.В. Ладиченко; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 1998. – 18 с.

8. Смородинський В. С. Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / В.С. Смородинський ; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2001. – 19 с.

9. Самохвалов В. В. Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення і взаємодії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / В.В. Самохвалов; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2008. – 18 с.

10. Погребняк С. П. Основоположні принципи права [Текст] : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.01 / С.П. Погребняк. – Х. : Б. в., 2009. – 36 с.

11. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.01 / С.В. Шевчук ; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 38 с.

12. Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава) : монографія / Прилуцький С.В. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – С 8– 10.

13. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія / [Бернюков А.М., Бігун В.С., Лобода Ю.П. та ін.] ; відп. ред. В. С. Бігун. – К., 2009. – 316 с.

***Bulkat Maryna.* Some issues of a nature of the judicial power (theoretical and legal context)**

This article presents the results of a scientific analysis on the specific issues of understanding a theoretical and legal nature and essence of the judicial power. Among the basics of understanding a legal nature of the judicial power there are defined semantic meanings or usage of a term «power», semantic meaning of power in various scientific fields, the con-

cept of interaction of different state powers and general theoretical peculiarities of the judicial power establishment. The latest ones include a genesis of historical transformations of the judicial power taking into account mental, religious, geographical and other characteristics of societies and their countries; historiographical development of concepts and ideas about the judicial power; the evolution of normative regulation of the judicial power and normalization of judicial acts.

The judicial power is a specific category that is on the verge of study of many scientific fields, including the Law of the (constitutional, civil, criminal, administrative, economic and international), philosophy of law, sociology, law, political science, history and more. Of course, the concept of the judicial power as the basis for the development of relevant issues at the sectoral level, within the research theory of law. As you know, the evolution of understandings questions about the nature and essence of judicial power took place, taking into account the experience of different countries and civil society in them, with the development of scientific thought. Relevant evolutionary processes can reveal the light of the theoretical and legal techniques and research.

The article shows that the semantic descriptions of the concept of «power», including such as «opportunity» in various languages, a primary characteristic nature of the term «judicial power». Proved that the internal meaning of the judicial power is a synthesis («cross») of different meanings and approaches to understanding the concept of general government. It was established that the existing concept of interaction types of state powers allow to understand the place of the judicial power in the state-legal mechanism of a certain historical period or a particular state. The essential characteristic of the nature of the judicial power is the value of the theoretical and legal concepts and content relevant principles that form it (legitimacy, legality, justice).

The «socially useful» understanding of the nature of the judiciary was reflected in the further development of theoretical and legal concepts such as the rule of law and justice. In particular, the scientific work of Vladimir Samokhvalov intrinsic properties for sale legitimacy of the rule of law; the requirements of law; ways to strengthen the rule of law; fea-

tures that characterize the relationship legality of other social institutions. The main means of raising equity in the field pravorealizatsii scientist singled improve professional skills of lawyers and their legal culture; impartiality subject of enforcement; validity and objectivity of legal decisions; equality of all subjects before the law; spivrozmirmist offenses and penalties; compliance objectives and the right means to achieve it.

The development of these theoretical legal concepts of justice contributes to scientific understanding of the nature of the judiciary and its concept. Thus, the study of Stanislav Pogrebnyak proved that the concept of «fair trial» has two aspects: 1) material justice, which is that every judgment must be fair in fact (ie in addressing controversial issues should be rightly identified rights and obligations of those who appealed to the court or through a court order must be restored broken justice); 2) procedural fairness, which implies the trial in strict compliance with certain judicial procedures.

Another matter of theoretical and legal conception of the judiciary is to understand the legal nature of her acts. Outstanding contribution to the development of theoretical and legal normative acts of the question judicial authorities realized Stanislav Shevchuk. The scientist explained the theoretical foundations of normative legal acts of investigation carried out acts of judicial power over the whole history of mankind. The scientist concluded that in the study of the regulatory nature of judicial decisions should not be limited to the Anglo-Saxon legal family, and normative these acts should not associate exclusively with general and case law.

Key words: nature of the judicial power, semantic value, interaction of different state powers, general theoretic features of the judicial power.